

تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی اقتصادی و مذهبی ایران
از آغاز دوره قاجار تا انقلاب مشروطیت
(رشته تاریخ)

دکتر سیدحسن قریشی

سرشناسه	: قریشی، حسن، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدید آور	: تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی ایران از آغاز دوره قاجار تا انقلاب مشروطیت (رشته تاریخ)، سید حسن قریشی کرین.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: شانزده، ۳۰۲ ص.
فروست	: دانشگاه پیام نور، ۱۸۹۷. گروه تاریخ؛ ۳۱ / آ
شابک	: 978 - 964 - 387 - 942 - 6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق. - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: ایران - سیاست و حکومت - ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ق. - آموزش برنامه‌ای
موضوع	: ایران - شاهان و فرمانروایان - تاریخ - آموزش برنامه‌ای
شناسه افزوده	: دانشگاه پیام نور.
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ت ۴۳ ق ۱۳۱۱
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۷۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۱۸۴۰۶

تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی ایران از آغاز دوره قاجار تا انقلاب مشروطیت

مؤلف: دکتر سید حسن قریشی کرین

ویراستار علمی: دکتر داریوش رحمانیان

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول دی ۱۳۹۲

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۳۸۷ - ۹۴۲ - ۶

ISBN: 978 - 964 - 387 - 942 - 6

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۸۰۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمرهٔ کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ و ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

سیزده

مقدمه

- ۱ فصل اول: معرفی و نقد منابع
- ۲ ۱-۱. تواریخ عمومی و سلسله‌ای
- ۲ ۱-۱-۱. تاریخ محمدی
- ۴ ۲-۱-۱. تاریخ ذوالقرنین
- ۴ ۳-۱-۱. مآثر سلطانیه
- ۵ ۴-۱-۱. تاریخ عضدی
- ۵ ۵-۱-۱. اکسیر التواریخ
- ۷ ۶-۱-۱. تاریخ نو یا تاریخ جهانگیری
- ۷ ۷-۱-۱. ناسخ التواریخ
- ۹ ۸-۱-۱. روضه‌الصفاء
- ۹ ۹-۱-۱. آثار اعتمادالسلطنه
- ۱۰ ۱۰-۱-۱. منشآت قائم مقام
- ۱۱ ۱۱-۱-۱. خاطرات سیاسی امین‌الدوله
- ۱۱ ۲-۱. تواریخ‌نویسندگان خارجی
- ۱۱ ۱-۲-۱. تاریخ ایران اثرملکم
- ۱۲ ۲-۲-۱. تاریخ ایران در دوره قاجار
- ۱۳ ۳-۲-۱. تاریخ ایران سر پرسی سایکس
- ۱۳ ۴-۲-۱. ایران و قضیه ایران
- ۱۳ ۵-۲-۱. خاطرات وزیرمختار
- ۱۴ ۶-۲-۱. خاطرات لیدی شیل
- ۱۴ ۳-۱. اسناد
- ۱۴ ۱-۳-۱. اسناد سیاسی دوران قاجاریه و یکصد سند تاریخی
- ۱۴ ۲-۳-۱. اسنادی از روابط ایران و انگلیس در عهد محمدشاه قاجار
- ۱۵ ۳-۳-۱. اسنادی از روند اجرای معاهده ترکمانچای

- ۴-۳-۱. اسناد روابط ایران و روسیه در دوران فتحعلی شاه و محمد شاه قاجار و اسناد روابط ایران و روسیه از دوره ناصرالدین شاه تا سقوط قاجاریه.
- ۴-۱. سفرنامه‌ها
- ۴-۱-۱. سفرنامه اوژن فلاندن به ایران
- ۴-۱-۲. سفرنامه‌ی فریزر
- ۴-۱-۳. سفرنامه بارون فیودرکوف
- ۴-۱-۴. سفرنامه سرهنری لایارد
- ۴-۱-۵. سفرنامه‌ی پولاک
- ۴-۱-۶. سفرنامه آدم‌ها و آیین‌ها در ایران
- ۴-۱-۷. سفرنامه‌ی جکسن
- ۴-۱-۸. سفرنامه گاسپار دروویل
- ۵-۱. متون ادبی، تذکره‌ها و کتب رجالی
- ۶-۱. منابع تحقیقاتی
- ۶-۱-۱. تاریخ روابط ایران و انگلیس در قرن نوزدهم
- ۶-۱-۲. تاریخ روابط خارجی ایران از ابتدای دوره صفویه تا پایان جنگ دوم جهانی
- ۶-۱-۳. تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران در دوره معاصر
- ۶-۱-۴. عصر بی‌خبری یا تاریخ امپراتور در ایران
- ۶-۱-۵. تاریخ اقتصادی ایران در قرن نوزدهم
- ۶-۱-۶. گنج شایگان یا اوضاع اقتصادی ایران
- ۶-۱-۷. روس و انگلیس در ایران
- ۶-۱-۸. ایران از نفوذ مسالمت آمیز تا تحت حمایتی
- ۶-۱-۹. ایران عصر قاجار
- ۶-۱-۱۰. افکار اجتماعی و سیاسی و اقتصادی در آثار منتشر نشده دوران قاجار
- ۶-۱-۱۱. رسایل سیاسی عصر قاجار
- سؤالات

- فصل دوم: قاجار از خاستگاه تا تختگاه
- ۱-۲. اصل و نسب قاجار
- ۲-۲. ایل قاجار در صحنه سیاسی
- ۱-۲-۲. قاجار در دوره صفویه
- ۲-۲-۲. فتحعلی خان قاجار
- ۳-۲-۲. محمد حسن خان قاجار
- ۴-۲-۲. قاجار در دوره زندیه
- سؤالات

- فصل سوم: آقامحمدخان قاجار
- ۱-۳. آقامحمدخان از کودکی تا شاهی
- ۱-۱-۳. کودکی
- ۲-۱-۳. نوجوانی

۴۱	۳-۱-۳. در دربار کریم
۴۲	۳-۱-۴. به سوی قدرت
۴۳	۳-۱-۵. نبرد با رقیب اصلی
۴۶	۳-۱-۶. نخستین لشکرکشی به قفقاز
۴۷	۲-۲. تاجگذاری آقا محمد خان قاجار
۴۸	۳-۲-۱. اقدامات آقا محمد خان پس از تاجگذاری
۴۸	۳-۲-۲. گشودن خراسان و پایان دادن به حاکمیت افشاریه
۵۰	۳-۲-۳. لشکرکشی دوم به قفقاز
۵۰	۳-۲-۴. کشته شدن آقا محمد خان
۵۱	۳-۳. شخصیت و خطبایل آقا محمد خان
۵۵	۳-۴. سیاست مذهبی آقا محمد خان
۵۶	سؤالات

۵۹	فصل چهارم: فتحعلی شاه قاجار
۵۹	۴-۱. فتحعلی شاه قاجار از تولد تا پادشاهی
۶۰	۴-۲. آغاز پادشاهی فتحعلی شاه و تلاش در راه قدرت
۶۳	۴-۳. شخصیت و خصوصیات فتحعلی شاه
۶۴	۴-۳-۱. تفاوت آقا محمد خان با فتحعلی شاه
۶۴	۴-۴. سیاست مذهبی فتحعلی شاه
۶۶	۴-۵. جهان در عصر پادشاهی فتحعلی شاه
۶۷	۴-۶. حوادث و وقایع دوران سلطنت فتحعلی شاه قاجار
۶۷	۴-۶-۱. حوادث خارجی
۶۸	۴-۶-۲. حوادث داخلی
۷۴	۴-۶-۳. شکل گیری جریان اصلاحات و نوگرایی در ایران، نقش عباس میرزا و قائم مقام
۷۶	۴-۷. صدر اعظم های فتحعلی شاه
۷۶	۴-۷-۱. حاج ابراهیم خان کلانتر
۷۷	۴-۷-۲. میرزا محمدشفیع مازندرانی
۷۸	۴-۷-۳. حاجی محمد حسین خان امین الدوله صدر اصفهانی
۷۸	۴-۷-۴. الهیار خان آصف الدوله
۷۹	۴-۷-۵. عبدالله خان امین الدوله
۸۰	سؤالات

۸۳	فصل پنجم: محمد شاه قاجار
۸۳	۵-۱. محمد شاه قاجار از تولد تا پادشاهی
۸۴	۵-۱-۱. ناآرامی های اولیه حکومت محمدشاه و نقش قائم مقام در تثبیت قدرت محمدشاه
۸۶	۵-۲. حوادث و وقایع دوران سلطنت محمد شاه قاجار
۸۶	۵-۲-۱. حوادث مهم خارجی و بین المللی
۸۶	۵-۲-۲. حوادث مهم داخلی
۸۷	۵-۳. صدارت قائم مقام

۸۸	۵-۳-۱. عوامل برکناری و قتل قائم مقام دوم
۹۰	۵-۴. صدارت حاج میرزا آقاسی
۹۱	۵-۴-۱. حوادث دوران صدارت حاج میرزا آقاسی
۱۰۱	۵-۵. سیاست مذهبی محمدشاه
۱۰۲	۵-۶. صدراعظم‌های محمد شاه
۱۰۲	۵-۶-۱. میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی
۱۰۵	۵-۶-۲. حاج میرزا آقاسی
۱۰۶	سؤالات

۱۰۹	فصل ششم: ناصرالدین شاه قاجار
۱۰۹	۶-۱. ناصرالدین شاه قاجار از تولد تا پادشاهی
۱۱۰	۶-۲. ناصرالدین شاه بر سریر قدرت
۱۱۲	۶-۲-۱. شخصیت و خصوصیات ناصرالدین شاه
۱۱۴	۶-۲-۲. سیاست مذهبی ناصرالدین شاه
۱۱۵	۶-۳. وقایع دوران سلطنت ناصرالدین شاه قاجار
۱۱۵	۶-۳-۱. حوادث خارجی
۱۱۵	۶-۳-۲. حوادث داخلی
۱۱۹	۶-۴. اقدامات و فعالیت‌های ناصرالدین شاه قاجار
۱۱۹	۶-۴-۱. اعزام دانشجویان به اروپا
۱۲۰	۶-۴-۲. راه‌اندازی تشکیلات کلان دولت با الغای صدارت و تشکیل وزارتخانه‌ها به سبک اروپا
۱۲۱	۶-۴-۳. دارالشورای کبری دولتی (مجلس دربار اعظم)
۱۲۲	۶-۵. صدراعظم‌های ناصرالدین شاه قاجار
۱۲۲	۶-۵-۱. امیرکبیر
۱۲۹	۶-۵-۲. آقا خان نوری
۱۳۱	۶-۵-۳. میرزا محمد خان سپهسالار
۱۳۱	۶-۵-۴. میرزا حسین خان مشیرالدوله، سپهسالار اعظم
۱۳۴	۶-۵-۵. میرزا یوسف مستوفی‌الممالک
۱۳۵	۶-۵-۶. میرزا علی اصغر خان امین‌السلطان
۱۳۶	سؤالات

۱۳۹	فصل هفتم: مظفرالدین شاه و شاهان عصر مشروطه
۱۳۹	۷-۱. مظفرالدین شاه قاجار از تولد تا پادشاهی
۱۴۱	۷-۲. حوادث دوران سلطنت مظفرالدین شاه قاجار و اقدامات او
۱۴۱	۷-۲-۱. عزل امین‌السلطان
۱۴۱	۷-۲-۲. انتخاب امین‌الدوله به صدارت
۱۴۲	۷-۲-۳. انتصاب مجدد امین‌السلطان به صدارت
۱۴۳	۷-۲-۴. سفر به اروپا.
۱۴۳	۷-۲-۵. اعطای امتیازات
۱۴۴	۷-۲-۶. استعفای امین‌السلطان

- ۱۴۴ ۷-۲-۷. صدارت عین‌الدوله
 ۱۴۵ ۷-۲-۸. پیروزی انقلاب مشروطیت
 ۱۴۷ ۷-۳. محمد علی شاه
 ۱۴۸ ۷-۴. احمد شاه
 ۱۵۰ سؤالات

فصل هشتم: روابط خارجی

- ۱۵۴ ۸-۱. روابط ایران و انگلیس
 ۱۵۴ ۸-۱-۱. پیشینه روابط ایران و انگلستان
 ۱۵۵ ۸-۱-۲. معاهدات مشفده میان ایران و انگلستان در دوره قاجار
 ۱۶۳ ۸-۱-۳. امتیازات داده شده به انگلستان
 ۱۸۰ ۸-۲. روابط ایران و روسیه
 ۱۸۰ ۸-۲-۱. پیشینه روابط ایران و روسیه قبل از قاجاریه
 ۱۸۱ ۸-۲-۲. جنگ‌های ایران و روس
 ۱۹۷ ۸-۲-۳. امتیازات اعطایی
 ۲۰۴ ۸-۳. روابط ایران و فرانسه
 ۲۰۴ ۸-۳-۱. پیشینه روابط ایران و فرانسه
 ۲۰۴ ۸-۳-۲. آغاز روابط ایران و فرانسه در عصر فتحعلی شاه
 ۲۰۶ ۸-۳-۳. عهد نامه فین کن اشتاین
 ۲۰۹ ۸-۳-۴. روابط فرهنگی
 ۲۱۰ ۸-۳-۵. امتیاز حفاری در شوش
 ۲۱۲ ۸-۴. روابط ایران و عثمانی
 ۲۱۲ ۸-۴-۱. پیشینه روابط ایران و عثمانی
 ۲۱۲ ۸-۴-۲. سیر تاریخی روابط ایران و عثمانی در دوره قاجار
 ۲۱۴ ۸-۴-۳. ارزشه الروم اول
 ۲۱۵ ۸-۴-۴. ارزشه الروم دوم
 ۲۱۸ ۸-۵. روابط ایران با دیگر دول
 ۲۱۸ ۸-۵-۱. رابطه با بلژیک و اسپانیا
 ۲۱۹ ۸-۵-۲. رابطه با آلمان
 ۲۱۹ ۸-۵-۳. رابطه با آمریکا
 ۲۲۱ سؤالات

فصل نهم: حکومت و جامعه ایران در دوره قاجاریه

- ۲۲۵ ۹-۱. نهاد سلطنت و حکومت
 ۲۲۹ ۹-۲. تشکیلات اداری ایران در اوایل دوره قاجار
 ۲۳۰ ۹-۳. تشکیلات کشوری قاجار
 ۲۳۲ ۹-۳-۱. دربار
 ۲۳۵ ۹-۳-۲. دیوان یا تشکیلات اداری حکومت
 ۲۳۷ ۹-۴. وزارت مالیه و عواید دولتی

۲۳۸	۹-۴-۱. مالیات ارضی
۲۳۹	۹-۴-۲. مالیات چهار پایان و احشام
۲۳۹	۹-۴-۳. مالیات کسب و کار، مالیات دکان داران و پیشه‌وران و تجارت
۲۳۹	۹-۴-۴. عایدات املاک شاهی
۲۳۹	۹-۴-۵. گمرک
۲۴۰	۹-۴-۶. عایدات نامرتب
۲۴۱	۹-۵. عدلیه
۲۴۲	۹-۵-۱. مراجع قضایی عصر قاجار
۲۴۵	۹-۵-۲. مجلس تجارت
۲۴۵	۹-۵-۳. مراجع قضایی کنسولی (کاپیتولاسیون)
۲۴۶	۹-۵-۴. اصلاحات قضایی در عصر ناصری
۲۴۹	۹-۶. ولایات و ایالات
۲۴۹	۹-۶-۱. تقسیمات کشوری و اداری
۲۴۹	۹-۶-۲. اداره‌های ولایات و ایالات
۲۴۹	۹-۶-۳. وزیر ایالت
۲۵۰	۹-۶-۴. تشکیلات ایالات
۲۵۱	سؤالات

۲۵۳	فصل دهم: ساختار اجتماعی ایران در دوره‌ی قاجاریه
۲۵۳	۱۰-۱. جامعه
۲۵۴	۱۰-۲. طبقات و سلسله مراتب اجتماعی
۲۵۴	۱۰-۳. گروه‌ها و اصناف
۲۵۵	۱۰-۴. جمعیت
۲۵۹	۱۰-۵. علوم
۲۵۹	۱۰-۵-۱. حکمت و فلسفه
۲۵۹	۱۰-۵-۲. تاریخ‌نگاری
۲۵۹	۱۰-۵-۳. جغرافیا
۲۶۰	۱۰-۵-۴. ادبیات
۲۶۰	۱۰-۵-۵. نمایش و موسیقی
۲۶۱	۱۰-۶. رجال و روشنفکران
۲۶۱	۱۰-۶-۱. سیدجمال‌الدین اسدآبادی
۲۶۳	۱۰-۶-۲. میرزا ملکم خان
۲۶۸	۱۰-۶-۳. فتحعلی آخوندزاده
۲۶۸	۱۰-۶-۴. میرزا عبدالرحیم طالوف
۲۷۰	۱۰-۷. کشاورزی
۲۷۲	۱۰-۷-۱. روش‌های تولیدی در کشاورزی ایران
۲۷۲	۱۰-۷-۲. محصولات کشاورزی
۲۷۳	۱۰-۸. صنعت
۲۷۴	۱۰-۸-۱. موانع توسعه اقتصادی و صنعتی دوره قاجاریه

۲۷۷	۹-۱۰. بازرگانی
۲۷۹	۱۰-۱۰. پول
۲۷۹	۱۱-۱۰. راه‌ها
۲۸۰	۱۲-۱۰. سپاه و ارتش
۲۸۲	۱-۱۲-۱۰. ساختار و عناصر سپاه
۲۸۳	۲-۱۲-۱۰. تشکیلات نظامی ایران در اوایل دوره قاجار
۲۸۴	۳-۱۲-۱۰. سلاح سپاه
۲۸۵	۴-۱۲-۱۰. اصلاحات در ارتش
۲۸۸	۱۳-۱۰. نظمیه
۲۹۱	سؤالات
۲۹۳	کتابنامه

مقدمه

تاریخ عصر قاجار یکی از حساس‌ترین و شگفت‌انگیزترین دوره‌های تاریخ ایران می‌باشد، زیرا این عصر، دوره گذر از جامعه سنتی به سوی مدرنیته و دوره تغییرات اساسی در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. در این زمان رقابت‌های سیاسی بین دولت‌های استعمارگر موجب از دست رفتن نواحی مختلف و تبدیل ایران به کشور عقب‌مانده شد؛ البته نظام مدیریتی حاکمان، نظام عشیرتی حکومت و میدان ندادن به افراد شایسته در این امر مؤثر بود.

قاجارها، یکی از نیرومندترین واحدهای عشیرتی در ایران بودند، که از زمان صفویه به میدان سیاست پای نهادند و پس از سقوط این سلسله به مبارزه سیاسی با افشاریه و زندیه روی آوردند. نخستین تلاش خاندان قاجار برای رسیدن به قدرت و تسلط بر ایران پس از سقوط حکومت صفوی، توسط فتحعلی خان بزرگ که به نیای سلاطین قاجار شهرت داشت، آغاز شد. البته در میدان رقابت با نادر، به قتل رسید و فرزند او نیز نتوانست پس از افشاریه قدرت را به دست آورد و آقامحمدخان این آرزوی دیرینه را محقق نمود و قاجار را بر سریر قدرت نشاند.

دوره قاجار به علت از دست رفتن سرزمین‌های حاصل‌خیز، استیلای بیگانگان و قتل بزرگ مردانی چون قائم مقام و امیرکبیر، خاطره مسرت‌بخشی در اذهان مردم ندارد و کسی به نیکی از پادشاهان این سلسله و حکمرانان آن یاد نمی‌کند. این بدنامی قاجار تا حدودی معلول موقعیت زمانی آنهاست، قاجار زمانی بر قدرت رسیدند که رقابت‌های استعماری آغاز شده بود و ایران خواه ناخواه، قربانی این رقابت شد؛ شاید

اگر پادشاهانی چون شاه عباس یکم در این برهه از زمان قدرت را در دست داشتند، می‌توانستند از این فرصت به‌دست آمده، به خوبی بهره ببرند و تهدید را به فرصت تبدیل کنند، باید یادآور شد که قاجارها وارث یک دوران شصت و پنج ساله بی‌ثباتی در ایران بودند، اگر نادرشاه توانست ایران را از زیر سلطه افغان‌ها نجات دهد و استقلال ارضی ایران را با وجود تطمیع روس و عثمانی تضمین نماید، متأسفانه سیاست کشور گشایی او، نتایج خوبی برای ایران نداشت. جانشینان نالایق و ستمگر نادر نیز تمام آورده‌های او را به یغما بردند و زمینه را برای تجزیه ایران مهیا نمودند.

خاندان زند منهای عدالت طلبی و مهربانی کریم خان زند، توانست آرزوی دیرینه ایرانیان را مبنی بر حفظ تمامیت ارضی، جامه عمل بپوشاند و نام نیکی از خود به جای بگذارد، حتی اقدامات قدرت‌طلبانه جانشینان کریم خان زند و جنگ داخلی مدعیان تشنه قدرت، برادرکشی و نزاع خانوادگی که موجب نارضایتی مردم و استفاده رقیب از وضعیت پیش آمده شد، خاطره خوش اقدامات کریم خان را در کام مردم تلخ کرد و مردم یا از روی رقابت و یا در طمع بهره‌وری از یک وضعیت مطلوب به خان قاجار گرویدند که نقش دیوان سالاران ایرانی به ویژه حاج ابراهیم خان کلانتر در این زمینه بارز و آشکار بود.

آقا محمدخان منهای بی‌رحمی‌هایش که برای تصاحب قدرت انجام داد، یکی از پادشاهان تأثیرگذار ایران در سه سده‌ی اخیر می‌باشد. زیرا اقداماتی که او در دوران حکومتش انجام داد، سبب ماندگاری ایران به‌صورت یک کشور در چارچوب تقریبی این سرزمین شد. او توانست آرامش و امنیت را با قتل و کور کردن هزاران نفر، به کشوری که جنگ داخلی، قحطی و کاهش جمعیت آن را از پای آورده بود به ارمغان بیاورد. البته او آخرین حربه تنبیه را همیشه در اولین مرحله آن اجرا می‌کرد و زبان او به کشتن و کور کردن بیشتر آشنا بود تا با تدبیر و سیاست. سفاکی او در تاریخ زبانزد عام و خاص بود و مخالفان او به همین علت ابراز وجود نمی‌کردند.

دوره قاجار در ابتدا، از یک طرف شاهد حضور استعمارگران در ایران و تحمیل قراردادهای اقتصادی و سیاسی، شروع جنگ‌های نابرابر دوره اول و دوم ایران و روس و از طرف دیگر شاهد حضور عالمان شیعی پس از شصت و پنج سال در صحنه سیاسی و اجتماعی ایران بود. در این دوره با توجه به رویکرد پادشاهان قاجار به علما،

مجال مناسبی برای حضور علما در عرصه‌ی سیاست و فرهنگ به وجود آمد و بار دیگر فقه سیاسی شیعه مورد گفت و گو قرار گرفت. مؤسس و به‌ویژه دومین شاه قاجار پس از تثبیت قدرت خود، جهت کسب مشروعیت و مقبولیت سیاسی - مذهبی به دوستی و همکاری با علما روی آورد. مهم‌ترین انگیزه‌های هم‌گرایی و همکاری شاه با علما، مشروعیت بخشیدن به حکومت خاندان قاجار، جنگ درازمدت ایران و روسیه، ستیز ینی‌گ‌ر علما با متوفیان، اخباریون، شیخیه و مبلغان مسیحی با هدف ایجاد دولت قوی مرکزی و جلوگیری از تجزیه ایران بود. علما نیز به خاطر دلبستگی حاکمیت به امور و شعائر مذهبی راضی و مسرور بودند و حمایت از شاه را برای مبارزه با اخباری‌گری، تصوف، تثبیت اصولیون و حفظ دین اسلام در برابر حملات خارجی و مبلغان مسیحی بهترین گزینه می‌دانستند.

یکی دیگر از ویژگی‌های ایران عصر قاجار، ظهور جریان‌ات اصلاح‌طلب در آن بود. آشنایی با جوامع غربی از یک‌سو و فقدان پیشرفت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی از جانب قاجارها زمینه‌ساز پیدایش تلاش‌های اصلاح‌طلبانه شد. به موازات افزایش آگاهی ایرانیان بالاخص شماری از دولت‌مردان قاجار از پیشرفت غرب و ضعف‌ها و عقب‌ماندگی جامعه خود، سبب گردید تا برخی از آنان به فکر اصلاحات بیفتند. نخستین تلاش‌های اصلاح‌طلبانه از درون حاکمیت قاجار با کوشش میرزا عیسی، عباس میرزا ولیعهد و فرمانده کل قوای ایران و میرزا ابوالقاسم نائم مقام پا گرفت. پس از آنان نوبت به میرزا تقی‌خان امیرکبیر، میرزا حسین خان سپهسالار، امین‌الدوله و دیگران رسید که هر کدام روش خاصی برای اصلاحات داشتند و شیوه خاص خود را دنبال می‌کردند و حتی ناصرالدین شاه در این راه، به دنبال اصلاحات بود. سرانجام ناکامی اصلاحات زمینه تحولات سیاسی را که انقلاب مشروطه بود، فراهم آورد. که یک قدم به سمت جلو بود.

کتاب حاضر، دوره قاجاریه را در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مذهبی از آغاز تشکیل این سلسله تا پیروزی انقلاب مشروطه در ده فصل مورد بررسی قرار داده است. فصل اول به معرفی و نقد مختصر منابع پرداخته و فصل دوم به اصل و نسب و چگونگی قدرت‌یابی با عنوان قاجاریه از خاستگاه تا تختگاه پرداخته و از فصل سوم تا هفتم پادشاهان قاجار حوادث و وقایع عصر آنان صدر اعظم و کارگزاران هر یک و

اقداماتشان را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است و سعی نموده دانشجویان و خوانندگان را با حوادث دوران آنان با تأکید بر ترتیب زمانی حوادث، به صورت دسته‌بندی و نقد و تحلیل مطالب آشنا سازد. تلاش شده است از منابع دست اول و تحقیقات بدون پیش داوری در بیان حقایق بهره برده شود. فصل هشتم کتاب به روابط خارجی پرداخته و فصل نهم و دهم مسائل اجتماعی، اداری، اقتصادی، نظامی، امنیتی، مذهبی و دیگر مطالب و موضوعات را مورد بررسی قرار داده است.

در پایان از بذل محبت دوستان، اساتید و مسئولان گروه تاریخ پیام نور کمال امتنان و تشکر را دارم و امیدوارم اثر حاضر گامی برای شناخت تاریخ مرز بوم ایران سرفراز باشد و علائق دانشجویان و دیگر محققان را به تفحص و بررسی در این دوره مهم از تاریخ ایران را سبب گردد. در نهایت آغاز تدوین این کتاب با درگذشت ابوی اینجانب، حاج سید رضوان تریش مصادف شد، اجر معنوی این اثر را به روح آن گرانمایه تقدیم می‌کنم.